

VLADO ŠAV

Gilgameš zdaj

Ep o Gilgamešu me obseda, odkar sem ga prebral. V sedemdesetih sem ga zapisal kot dramo, nekak hibrid starogrške tragedije in indijskega kathakalija. Tiste čase smo se pač mnogi napajali ob indijskem koritu. Toda ali ni tudi Gilgameš v iskanju nesmrtnosti potoval proti vzhodu? In ali ni tisti čas ob Indu obstajala edina civilizacija, ki se je lahko postavljala ob bok sumerski, namreč predarijska, od katerih so ostali le skrivnostni, sumerskim na las podobni reliefi med temelji mest Harapo in Mohendžo Daro?

V tistih časih še ni bilo ločitve na vzhodno in zahodno civilizacijo, vzhodno in zahodno duhovnost. Obstajale pa so klice teh razlik. "Utnapištim iz daljav", "tisti, ki je dosegel nesmrtnost", se ne muči z vprašanjem življenjske končnosti. Gilgamešu reče, naj bo najprej šest dni in noči buden, če hoče izvedeti odgovor. To je tipično vzhodnjaško: če hočeš duhovno spoznanje, moraš skozi *tapas*, odrekanje, skozi izpraznitev starega. "Prišli smo po resnico, učitelj," rečejo v eni od *Upanišad* učenci *rišiju*. "Leto dni molčite, se postite in bodite vzdržni. Potem se vrnite," odgovori modrec. V Mohendžo Daru so našli kipec moškega z nogami, prekrižanimi v položaj iz joge, in z dvignjenim udom, starim simbolom duhovne moči, ki ga najdemo že pri šamanih na jamskih slikarijah. Izkustvena praduhočnost in ustrezne tehnike meditacije biega so bile tam doma že davno, preden so s severa privreli bojni vozovi naših bratrancev po jeziku in krvi.

Toda Gilgameša – in to je značilno zahodnjaško – je groza smrti in razkroja, on bi hotel svoje zemeljsko kraljevanje podaljšati v večnost. Končnost življenja je na Zahodu človekova

skrita skrb vse tja v današnji dan. Kar je pred petimi tisočletji morilo Gilgameša, sem pred petimi dnevi slišal iz ust učenega lingvista, ki mi je zaupal, da ga je pritegnilo učenje Rudolfa Steinerja. "Ne morem verjeti, da se s smrtjo vse konča. Saj do starosti narediš komaj nekaj korakov v globlja spoznanja o življenju. Preprosto *mora* obstajati neka možnost nadaljevanja, izpopolnjevanja, saj je življenje preprosto prekratko!" Mora – zato, ker bi tako radi?

In temu odmevajo Gilgameševi kriki izpred tisočletij: "Bom tudi jaz ležal tako nem in tog kakor Engidu? Nočem KONČATI kot on!" Utnapištim se mu, miren v sebi, smehlja. Mar pozna večnost? Mistiki pravijo, da se smrti ne bojijo, ker konca sploh ni, ker vse biva v večnem plesu našega živega planeta, se presnavlja iz stanja v stanje, iz oblike v obliko v nenehnem Velikem valčku porajanja, ohranjanja in razpadanja. Njihovi znanstveni sodobniki, kvantni mehaniki, bi rekli: v osnovah stvarstva je večno medsebojno pretakanje neuničljive energije in materije. Vzhodu je nadaljevanje življenja po smrti tuje, namreč nadaljevanje v nekakem duhovnem prostoru, ki mu pravijo nebesa. Reinkarnacija, to že, ponovno rojstvo v neki drugi obliki, toda v tem svetu, ki zanje edini je. In potem, po razsvetljenju, se več ne porajati, ostati združen z bistvom, *brahmanom*. Vendar, da Gilgameša le potolaži, mu Utnapištim podari zel večnega življenja – spet nekaj stvarno zemeljskega – ki pa mu jo ukrade kača. Zel, ki starce spremeni v mladeniče, je morda namig na halucinogene rastline, "meso bogov", kot so rekli Azteki, na prastare obredne droge, ki zmorejo "odpreti dušo", kar zlorabljen beseda "psihedelik" tudi pomeni (še prej pa je prišlo do zlorabe teh naravnih snovi).

In vendar – je rekel Seneka – je življenje čisto dovolj dolgo, le da z njim neumno razsipavamo.

Ali kakor je osem stoletji za njim zapisal Han Shan, modrec z Mrzle gore: "Komaj se izkoplješ iz lastnih težav, že so tu sinovi in vnuki, moledujoči za pomoč. Sklanjaš se k letini ječmena, dviguješ pogled v murvino krošnjo – prej bo ribja luska potonila na dno oceana, kot boš ti našel svoj mir." "Okrog ga drvita skrb in potreba, miru ne najde revež ...", mu po tisoč letih odmeva kranjski poet.

Pa je res vse tako trajno brezupno? Res ni drugega odgovora, drugih izhodov razen zasilnih, Steinerjevo "podaljšanje bivanja" ali ortodoksno katoliško "snidenje nad oblaki?" Vsekakor so zgodnje civilizacije, kakor sta bili sumerska ali egipčanska, potovale v posmrtno življenje na kar se je dalo veliki nogi in v čim večjem spremstvu. Ob zgornjem Nilu so našli grobišče, v katerem so ob umrlem kralju žive zakopali tudi okoli petsto dvorjanov in dvorjank. Podobno, seveda skromneje, smo potovali tudi Slovani. Arabski zgodovinar je nekaj pred letom tisoč, torej v času, ko je Evropa premogla le nekaj pisarjev, poročal o slovanskem pogrebem obredu, ki mu je bil priča med znanstvenim potovanjem po območju osrednje Rusije: "Poglarvarjevo truplo je ležalo v na novo stesanem čolnu. Iz množice je stopila mršava deklica, se slekla do golega in z navdušenjem na obrazu sedla ob mrliča. Stara babura jo je s kamnitim nožem zabodla v prsi in deklica je padla v čoln, ne da bi jeknila."

Gilgameš se vrne v Uruk brez odgovora na vprašanje človekove končnosti, brez slehernega zagotovila o posmrtnem življenju. Je ep, glede na sumersko prakso v razkošno onostranstvo naravnanih pokopov torej krivoverski, kakor Jobova knjiga, ki razpira dvom v temeljno starozavezno tezo o božjem plačevanju duhovnih vrlin s posvetnimi dobrinami? Vsekakor je ep o Gilgamešu odprta eksistenčna rana – in zato umetnina, ne doktrina. Vsebuje celo zasnovo tistega odgovora na vprašanje smisla življenja in smrti, ki danes množično prepaja svet. Točajka Sidura mu namreč svetuje: "*Ti, Gilgameš, poln naj bo tvoj trebuh, zabavaj se noč in dan! ... Oprana naj bo tvoja obleka in tvoja glava umita, v vodi okopano naj bo tvoje telo! Veseli se dečka ob svoji strani, ki te grabi za roko, srečna naj ti bo žena v tvojem naročju. Tako naj bo življenje ljudi.*" Tako je, da: končal, končala si faks, tu so družina, kariera, nakup ali gradnja stanovanja, nekaj malih radosti in občasen strah za službo, potem penzija, pestovanje vnučkov, poslednja bolezen in zgodba v milijonih kopij se zaključi – le kdo ima dandanes še čas za spraševanje o življenju, pred smrtjo ali po njej? Pred pet tisoč leti se ga je očitno še našlo.

Tudi danes bi se ga, kajne, Seneka? Dovolj je pri nas še gozdov in bajtic, dovolj regrata in krompirja za svobode lačnega, za stržen življenja iščočo. Ne da se ukani starega duhovnega zakonja: *plenus venter* še razumu škoduje, kaj šele intuiciji in podobnemu finejšemu instrumentariju duše. William James je v zaključku *Različic religioznega izkustva* sodobnike opominjal – pisalo pa se je šele leto 1900 – da človeštvo za svoj duhovni razvoj (zdaj bi dodali tudi ekološke in zdravstvene razloge) nujno potrebuje dobro dozo zdrave askeze. Se ni

posmehoval dvoličnosti zahodne družbe, katere duhovnost je osnovana na učenju popolnega siromaka, medtem ko je zanje revščina sramota in poglavitna groza?

In zdaj smo tu: na božični večer samo v Genovi od prenažrtosti povprečno umre petnajst ljudi, medtem ko jih v tretjem svetu na isti dan za lakoto usahne petnajst tisoč. Zato, da se bo lahko *U.S. citizen* vozil v pogoltni limuzini in kuril bajto na trideset stopinj, zraven pa se zatolščeval z vsemi dobrotami sveta, bodo marinci pometli z Gilgameševega peska tisto plemensko "ciganijo" in zakoličili "mlado demokracijo", kjer bodo prekrščenci cuzali kokakolo, Texaco pa nafto ...

Dandanes se plastični globalni svet sooča s tribalnim, v zemljo zakoreninjenim; air condition in sintetični hamburger – še zdaj se mi zapira želodec ob spominu na nabuhle, sterilne sendviče ob ameriški avtocesti – se spopadata s kosmatimi rokami in nožem na ovčjem kebabu. Še enkrat, ob koncu civilizacije, ki se je začela in se bo očitno končala v deželi Ura in Uruka, med rekama Vesoljnega potopa, še enkrat Gilgameš srečuje Engiduja, še enkrat, poslednjič se bosta udarila.

Ob prvem dvoboju naravnega in urbanega je prišlo do izmiritve. Saj do drugega takrat tudi ni moglo priti. Pomislimo dobro: v tistem času je bilo celo dvorno življenje, v primeri z našim, askeza in malone nenehen stik z naravo. Izven šibkega soja bakel se je razprostirala zvezdnata noč, veter, vroč ali mrzel, je vel, koder je hotel; ko si, bogataš, potoval, so te bodisi nosila ramena ali vlekli konji, sicer pa si s podplati teptal cestni prah. Ljudje niso, kljub suženjstvu, živeli kakor danes, eni vsi cunjasti in rebrati na golih tleh, drugi, človeški krofi, pa v treh slojih vate in v absolutni zdravstveni zaščiti.

Kdo je bil Engidu, ves kosmat, "brez domovine", nedolžen in silen, potujoč po stepi, on, "ki se pase z gazelami", on, ki razume govorico vetra, živali in drevja? Človek iz Raja, človek izpred motike in zidanih hiš, tisti, "ki mu je življenje užitek"? Divji človek, človek naših genov, katerim nekaj tisoč let civilizacije pomeni zelo malo v primeri s sto tisočletji votlin, ognjev, lova, strganja kož in sesanja mozgovnih kosti. Še danes lahko zaslutimo vzdihovanje zaslužnjene divjaka na dnu naših s tesno obleko in oliko prevezanih teles. Kako blizu mu je bil šele Gilgameš, vladar na prvi stopnici zahodne civilizacije, človek prvih urbanih "radosti in trpljenj", kot ga je označil klinopisec.

Pustimo torej metafiziko in posmrtno življenje in se vprašajmo, kako je z otipljivejšim rajem in peklom: z našim bivanjem, našo naravo. Kako je z našo prostodušno divjostjo, brezskrbno spontanostjo, z nedolžno norostjo in v kakem odnosu je vse to z našo socialnostjo, razumom, samoomejevanjem kot "nujno, prostovoljno nesvobodo"? Vse to se mitsko odsvita v prijateljstvu Engiduja in Gilgameša, v dopolnjevanju, medsebojnem podpiranju pri stiskah in bojih. Preplet intuicije in razuma, narave in kulture, dionizičnega in apoliničnega je nepremagljiv – ko je *to* v harmoniji, se uresniči človekova bit, njegova realnost, ki jo razkrije že sam pogled po naših golih telesih: mar nismo kultivirana narava, civilizirana divjost? Zgrešeno je notorično evropsko hotenje, da bi s civilizacijo premagali divjost, s kulturo odpravili naravo, kar nazadnje konča v

spakovanju bledeh človeških prikazni s črnimi ustnicami in kovinskimi nohti na videospotih! Naše telo je prastaro, naše celičje vibrira vpeto v ogromni bios planeta, v njem in iz njega in brez naše volje se je rodilo in v njem bo vedno bivalo, če to ve ali ne. TO je človekov temeljni greh, to spregledovanje utripanja lastne narave, presliševanje njenih krikov in šepetov, njene želje po zlitju ali vsaj tesnem stiku s planetarno naravo naokrog. In potem, iz milijonske vsote teh plastičnih življenj v betonskih škatlah, iz tega grozljivega pohabljanja naših skrivnostnih, svetih, naravnih bitij, teh, kot pravi Whitman, "čudežev vse naokrog", iz te reke velemestnih trzavih mravelj se potem lahko rodi apokalipsa civilizacije, ne, se MORA roditi, ker se nenaravno mora samopokončati; tak je zakon slehernega organizma, kakor se naše telo bori zoper tujke v sebi. Na klesanih stopnicah Gilgameševga Uruka sta bila urbano in naravno še v ravnotežju – zdaj z liftom brzimo na vrh jekleno-stekleno-betonskega nebotačnika sredi umetnega velemestnega sveta (da, še se spominjam tistega mehkega poleta na ploščad stolpa WTC ...)

Zahodna civilizacija se bo kakor *uroboros* te dni na mezopotamskem pesku zagrizla v lasten rep. Krog je po več kot pet tisoč letih sklenjen. Iz Sumera se je civilizacija tisočletja širila navzven, vse do robov Novega sveta. Zdaj je od tam prišel udarec nazaj v središče. Implozija. Mislite, da me je zaneslo? Povem vam: TA CIVILIZACIJA SE KONČUJE. Zdaj sledi le še poginjajočega zmaja pometanje z repom, boj za obstanek, za gonilne vire tega sistema, krčevit boj za ohranjanje nemogočega: za vzdrževanje našega visoko potratnega življenja. Krutost je že med nami, ubijalski bes do "malopridnih" in brezbriznost do – oh, Bush, kako si sladek! – "manj srečnih". Ne govorim o koncu človeštva, ampak o koncu te civilizacije, temelječe na dobičku in izkoriščanju. Pet tisoč let Države, sistema sobivanja, ki s korenčkom in palico ljudi vkup Drži. Toda vse, kar je nastalo, je obsojeno tudi na propad. Hvala bogu! Ni drugega: Država se bo morala spremeniti v Družavo – in klice k njej je že slišati iz mestnih ulic, ki jih je razjarila sebična, maloumna lažnivost sodobnih vladarjev.

Kaj bo sledilo letom, desetletjem premetavanja, rešetanja, butanja naših glav v nenehne, pretresljive dileme? Letom, ko bo poslušanje Mozarta sredi krvi pobitih in opotekanja lačnih farsa in smejanje gledališkim komedijam sredi morja zla morbidnost? *Vulgus pecus* – da, in prav zato, ker so slepa čreda, bodo ovce v lažni varnosti tropa cepetale v klavnice. Ne ne, noben poziv na "meditiranje v mirnem času" ne zaleže, nobeno vabilo Junga in Maslowa k individuaciji in samouresničevanju. Človeštvo se, očitno in žal, lahko prečisti le v siju ognja in sikanju meča. Ko bo človek izgubljen drgetal na tleh, ko se bodo zaprla zabavišča in ugasnili ekrani – kaj mu bo ostalo drugega kakor lastno, ubogo telo? Morda se bo takrat pobožal po njem, morda bo legel na sonce in veter in jima ponudil v umiritev drgetave ude. Morda se mu bo krč duše končno razvezal in bo v dolgem, globokem spancu sanjal o Engiduju in Gilgamešu, sedečih vrh griča, z glavama drug drugemu na ramenih?

Ko se bo prebudil, se bo začel prvi dan nove civilizacije.